

ISSN 2587- 2001

ANASAY

3 Aylık Ulusal Hakemli - Süreli Dergi -Yıl:1 – Sayı:1- Ağustos 2017

koynunda büyüdük

ANASAY

---

3 Aylık Ulusal Hakemli - Süreli Dergi - ISSN 2587- 2001

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
GENÇDES

İÇİNDEKİLER

Nagehan GÜLER	15
CENGİZ HÂN'IN MÂVERÂÜNNEHİR'İ ZAPTI (1220) / CENGİS KHAN'S CONQUEST OF TRANSOXANIA (1220)	
Pir Murat SİVRİ	37
TÜRKİYE'DE DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNE YENİDEN DÖNÜŞ SÜRECİ (1946-1949) / TURNING BACK PROCESS OF RELIGIOUS EDUCATION IN TURKEY (1946-1949)	
Damlanur KÜÇÜKYILDIZ	57
ATMA TÜRKÜLERDE GELİN-KAYNANA ÇATIŞMASI / CONFLICT BETWEEN DAUGHTER-IN LAW AND MOTHER-IN LAW IN ATMA TURKU	
Özgür GÜLBUDAK	71
KIZILDENİZ'İ GEÇİŞ KONULU İKİ TABLONUN İNCELENMESİ / STUDY ON TWO PAINTINGS ABOUT CROSSING OF THE RED SEA	
Yakup ŞAHİNER	85
MUSTAFA NAİMÂ EFENDİNİN HAYATI, TARİHÇİLİĞİ VE ESERİ HAKKINDA KISA BİR DEĞERLENDİRME / A BRIEF REVIEW OF MUSTAFA NAIMA EFENDI'S LIFE, HISTORIOGRAPHY AND THE WORK	
Elif KOLİKPİNAR	101
BAĞIMSIZLIK DÖNEMİ AZERBAYCAN CUMHURİYETİNDE EĞİTİM VE DİL / EDUCATION AND LANGUAGE IN THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN DURING THE INDEPENDENCE PERIOD	
Sait YILDIRIM	117
YOKSULLUK KÜLTÜRÜ KAPSAMINDA "SİLAH ve NAMUS" FİLMİNİN SOSYOLOJİK ANALİZİ / SOCIOLOGICAL ANALYSIS OF THE "SHOOT AND HONOR" FILM IN THE SCOPE OF POVERTY CULTURE	

Semih İPEK	137
BİR KAZAK KÜYÜ: “AKSAK KULAN” / A KAZAKH KUI: “AKSAK KULAN”	
Murat ÖZTÜRK	149
JOHN LOCKE’UN SİYASET FELSEFESİNDE DOĞA DURUMU VE ONDAN ÇIKIŞ / THE STATE OF NATURE IN JOHN LOCKE’S PHILOSOPHY OF POLITICS AND LEAVING OF IT	
Beyazıt SÖYLEMEZ	163
HASSA İLÇESİ’NDE TARİHİ VE ARKEOLOJİK ARAŞTIRMALAR / THE HISTORICAL AND ARCHAEOLOGICAL STUDIES IN THE TOWN OF HASSA	
Habip TOKGÖZ	183
İSRAİL DEVLETİ’NİN KURULUŞUNDA THEODOR HERZL VE SİYONİZM / ESTABLISHMENT OF THE STATE OF ISRAEL; THEODOR HERZL AND ZIONISM	
İshak KÜÇÜKYILDIZ	197
TORTUM ÇAYI HAVZASININ TARİHİ COĞRAFYASI / HISTORICAL GEOGRAPHY OF TORTUM BROOK BASIN	
Muhammet Nuri CEYLAN	223
HÂMİT ZÜBEYR KOŞAY’IN TÜRKLÜK DÜŞÜNCESİ VE İZGÜ MESCİD ADLI ESERİ / HÂMİT ZÜBEYR KOSAY’S TURKISH DEFINITION AND LITERATURE IZGÜ MESCİD	

HÂMİT ZÜBEYR KOŞAY’IN TÜRKLÜK DÜŞÜNCESİ VE İZGÜ MESCİD ADLI ESERİ

HÂMİT ZÜBEYR KOSAY’S TURKISH DEFINITION AND LITERATURE IZGÜ MESCİD

Muhammet Nuri CEYLAN*

ÖZET

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş yıllarında farklı alanlarda yaptığı çok yönlü çalışmalarla adından söz ettiren ve bu disiplinlerin modern manada gelişimine önyak olan ilim adamlarından bir de Hâmit Zübeyr Koşay’dır. Tarih, Etnografya, Arkeoloji, Filoloji ve Folklor disiplinlerinde yurtiçi ve yurtdışında büyük bir şöhrete kavuşmuş olan Hamit Zübeyr Koşay gerek kaleme aldığı eserlerde gerekse yapmış olduğu inceleme ve araştırmalarda ulusallığa ve bu bağlamda Türklük düşüncesine büyük önem vermiş ve çalışmalarının bu doğrultuda yürütmüştür. Bu çalışmada Koşay’ın ilk edebi eseri olan İzgü Mescid adlı kısa hikâyesinin içeriği irdelenmiş ve bu çerçevede bütün Türk dünyasına seslenerek onlara iletmek istediği mesajlara, istek ve uyarılara dikkat çekilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hâmit Zübeyr Koşay, İzgü Mescid, Türklük, Dil, Ülkü, Türkçe.

ABSTRACT

One of the scholars who mentioned the name of the Republic of Turkey with its multifaceted studies in the fields of establishment during the foundation years and who led the development of these disciplines in modern mankind is Hâmit Zübeyr Kosay. Hamit Zübeyr Kosay, who has achieved a great reputation

*Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü/ Türk Halkbilimi Yüksek Lisans/ mnc.1903@hotmail.com

in history and ethnography, archeology, philology and folklore disciplines, has gained great reputation both at home and abroad, and has given great importance to the thinking of Turkishness in his studies and researches that he has done in his works. In this study, the contents of the short story “İzgü Mescid”, the first literary work of Kosay, were examined and the messages, wishes and warnings which he wanted to convey to the whole Turkish world in this frame were drawn attention.

Keywords: Hâmit Zübeyr Koşay, İzgü Mescid, Turkishness, Language, İdeal, Turkish.

Gerek Osmanlı Devleti'nin son döneminde, gerekse Cumhuriyetin ilk yıllarında, bugünkü Başkurdistan, Tataristan gibi Türk boylarının yayıldığı coğrafyada doğup Anadolu'ya çeşitli sebeplerle göç etmiş birçok ilim adamı vardır. Ortaya koydukları ilmi, kültürel ve edebi çalışmalarla Türkiye Cumhuriyeti'nin yeniden inşasında önemli bir rol oynayan bu şahsiyetlerden biri de Hâmit Zübeyr Koşay'dır.

Koşay daha küçük yaşlarda ata yurdu olan Başkurdistan'ın Ufa vilayetinden ayrıldıktan sonra, Selanik'te rüştiye ve İstanbul'da Dar'ül-muallim'i üstün başarıyla tamamlar ve üniversite eğitimi için Macaristan'a gider. Macaristan'da öğrenime devam ettiği yıllarda dikkat çeken noktaların başında ilk edebi çalışmasına bu zaman zarfında imza atmış olması ve bu çalışmanın Lozan Türk Yurdu Derneği tarafından ödüle layık görülmesidir. Osmanlı'da Batılılaşma ve Batı medeniyetlerini bilim, teknik ve sanat gibi alanlarda takip etme adına Tanzimat'la birlikte Avrupa'ya öğrenciler gönderilmiştir. Daha sonra vuku bulan Balkan Savaşları'yla birlikte Avrupa'daki bu öğrenciler büyük baskı altında kalmış ve ciddi sıkıntılar çekmişlerdir. Öğrenciler bu baskılardan bir nebze kurtulmak ve aralarındaki dayanışmayı artırmak düşüncesiyle başta Lozan olmak üzere Avrupa'nın çeşitli şehirlerinde dernekler kurmaya başlamışlardır. Derneklerin temel amacı Türkçülük düşüncesi etrafında milli birlik ve beraberliği sağlamaktır. İşte o derneklerden biri de 1909 yılında Lozan Osmanlı Kütüphanesi adıyla kurulan 1911 yılında Lozan Türk Yurdu adını alan dernektir (Şahingöz 1997: 31-75).

Lozan Türk Yurdu, 1922 yılında “Türk gençliğinin milli vazifeleri ne olmalıdır?” başlığıyla bir yazı yarışması düzenler, yarışmaya Budapeşte'den katılan Hâmit Zübeyr yazdığı İzgü Mescid adlı eseriyle bu ödülü almaya hak kazanır (Koşay 1976: 3-4). Koşay'ın, Lozan Türk Yurdu'nun düzenlemiş oldu-

ğu yarışmaya gönderdiği öykü aynı yıl içerisinde İstanbul'da Orhaniye Matbaası'nda Sûdi adlı muharrir tarafından neşredilmiştir. Eser tıpkıbasımla 1976 yılında Kazan Türkleri ve Yardımlaşma Derneği Yayınları tarafından Ankara'daki Ayyıldız Matbaası'nda yeniden yayımlanmıştır. Koşay'a ödül getiren bu eser, yarışmaya gönderdiği asıl ismiyle Kaşgar'dan Cevap-Türkçe Hutbe adıyla anılmaktadır. Eser aynı tarihlerde İstanbul'da İzgü Mescid adıyla basılmıştır.

Hans-Lukas Kieser yazdığı Türklüğe İhtida/1870-1939 İsviçre'sinde Yeni Türkiye'nin Öncüleri adlı kitabında, Koşay'ın Pantürkizm'den güçlü bir şekilde etkilendiğinden bahsetmiş ve özellikle İzgü Mescit adlı eserini Pantürkizm düşüncesini temel alarak oluşturduğunu savunmuştur. Hans Lukas yazının devamında Pantürkizm düşüncesine gönülden bağlı olan Koşay'ın emperyalizmi düşman olarak benimsediği ve Pantürkizm idealinin karşısındaki en büyük engelin emperyalist düşünce olduğunu savunan görüşüne yer vermiştir (Dirim 2008: 152-153). İzgü Mescit adlı öykünün tamamı göz önüne alındığında bu görüşün ne kadar doğru ve sağlam temeller üzerine oturtulduğu görülebilir. Koşay bu eserde tüm Türk gençliğine seslenerek onların milli vazifelerinin neler olduğunu sıralamış; dilde birlik, ülküde birlik düşüncesinin hayata geçirilmesi gerektiğini şiddetle savunmuştur.

İzgü Mescid'i değerli kılan diğer bir husus ise Koşay'ın yazmış olduğu ilk edebi eser özelliğine sahip olmasıdır. Bu hikâyenin yazılış öyküsü Lozan Türk Yurdu'nun açmış olduğu bir yazı yarışmasıyla başlar. “*Türk Gençliğinin Vazifesi Ne Olmalıdır*” konulu yarışmaya, bir Türk milliyetçisi olan Koşay büyük ilgi duyar ve yazmış olduğu hikâye ile bu soruya kendince cevap arar. Koşay Lozan Türk Yurdu heyetine yazmış olduğu kısa mektupla eserin mahiyetinden bahseder.

Eserde Hâmit Zübeyr'in kendi hayatından izler görülür. Hatta 1900'lü yılların başında Ufa'dan ayrılan Koşay'ın başından geçenler, bu eserde aynen hikâye edilmiştir denebilir. Hâmit Zübeyr'in yaşam öyküsü ve yazmış olduğu İzgü Mescid adlı kısa hikâye arasındaki en önemli fark ise eserde kahramanın Mahmut ismiyle çağrılması ve onun Ufa'dan değil de Kaşgar'dan yola çıkması olarak görülebilir.

Koşay, eserde kendi nezdinde Türk gençliğine seslenir ve gençliğin vazifelerinin neler olduğunu aktarmaya çalışır. Onun bu eserle oluşturmak istediği şey Milli Ülkü'nün gerçekleştirilmesidir.

Hikâyeye temel oluşturan Türk gençlerinin vazifeleri özetle şunlar olmalıdır: İlim talep etmek için dünyanın dört bir yanını gezmek, yani ilmi arayıp bulmak; milleti yüceltmek için her türlü fedakârlıkta bulunmak; asla sorumluluktan kaçmamak; medeniyeti inşa ederken dilin Türkçe olmasına bununla da yetinmeyip ruhların da Türk olmasına büyük özen göstermek; Batıdan teknik bilgiyi alırken kendi milli değerlerimizi unutmamak onlara sıkı sıkıya bağlı kalmak kısaca milli birlik, kültür birliği, ekonomik kalkınma ve adalet her Türk gencinin temel hedefi olmalıdır.

Koşay'ın bu dikkatler üzerine oluşturduğu eser büyük bir ilgi görür ve yarışmada birincilik kazanır. Lozan Türk Yurdu yönetimi 13.04.1922 tarihli mektupla mükâfatı olan 150 İsviçre frangını bir çek olarak Koşay'a takdim eder (Özcan 2010: 62).

1976'da ikinci baskısı yapılan, 30 sayfadan oluşan eser Kazan Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği imzasıyla hazırlanan bir ön sözle başlamaktadır. Burada eserin yazılış serüveni ve yazılış gayesi hakkında önemli bilgiler yer almaktadır.

“İsviçre'de... Lozan Türk Yurdu 1922 yılı başlarında Türk Gençliğinin Milli Vazifesi Ne Olmalıdır? Adlı bir müsabaka açtı. Pek çok aydının katıldığı müsabakaya Macaristan'ın Budapeşte şehrinde yüksek tahsilini yapmakta olan Hâmit Zübeyr (Koşay) kazanarak birincilik ödülü aldı.” (Koşay 1976: 3).

Ön sözün ardından 1922 yılında kitabı neşreden Sûdi'nin eseri hangi amaçla neşrettiğini belirten düşüncelere yer verilmiştir. Sûdi burada milli kültüre ve toplumsal uyanışa büyük katkı sağlayacak bu eserin neşirini ulvi bir görev olarak addettiğini belirtmiştir.

Ayrıca Koşay'ın Lozan Türk Yurdu Heyeti'ne yazmış olduğu mektuba ve yarışmanın kazananı olan Hâmit Zübeyr'e Lozan Heyeti tarafından gönderilen tebrik mektubuna da yer verilmiştir. Hem eserin yazılış amacını hem kapsamını hem de Koşay'ın Türk dünyası ve Türk gençliği hakkındaki görüşlerinin en bariz yansıması olarak görülen bu kısa ama öz mektubu aynen aktarılacaktır.

“Muhterem Lozan Türk Yurdu Heyeti Edebiyesine,

Muhterem Heyet

Türk gençliğini vazife başına çağırırken elbette Kamçatka'dan Girit adasına kadar olan sahayı göz önüne getiriyorsunuz. Otuz milyonu mütecaviz Türk

milleti zihninizden resmigeçit yapıyor. Ben sizlerin kanaatinizden emin olduğum cihetle Osmanlı ülkesinin haricinde mukim Türklüğün hissiyatına tercüman olmak için hiç tereddüt etmeden kalemimi elime alıyorum. Cenevre Gölü'nün sahilinde sadır olan ulvi hitabınıza Kaşgar'dan Bir Hutbe ile cevap veriyorum

...Garpte oyunu kaybettik, hiç olmazsa şarkta mevkiimizi tutmaya gayret edelim. Türklüğün hakiki büyüklüğü şarktaadır. Garpte batan hilalin şarkta yeniden doğması lazım... Muallim Hâmit Zübeyr” (Koşay 1976: 6).

İzgu Mescid adlı öykü 5 bölümden oluşmaktadır. Eserin ilk bölümünde hikâyenin başkahramanı Mahmud'un ata yurdu olan Kaşgar'dan henüz küçük yaşlarda ayrılarak ilim için yollara düşmesi ve Selanik'e gelmesi serüveni aktarılır. Bir ezan sesiyle yurdundan ayrılan Mahmud Selanik'te bir okula kaydolar ve 3 yıl burada eğitim alır. Bu sırada Balkan Savaşları'na şahit olur. Savaşta Hilal-i Ahmer'e (Kızılay) kaydolar ve kâtiplik vazifesini üstlenir. Savaş meydanında çok acı tecrübeler edinen Mahmud'un düşünce dünyası bu tecrübelerle birlikte şekillenmeye başlar. Bugüne kadar böyle bir durumla karşılaşmayan bu genç artık yüce Türk milletinin o parlak geçmişini ve bugünkü düştüğü durumunu düşünmeye başlar. Yazar bu kısımda tekdüzeliği yıkmak için diyalog tekniğini kullanarak Mahmud'un savaş meydanındaki yaralılarla karşılıklı konuşmalarına yer vermiştir.

Öykünün ikinci bölümünde ise yazar, başkahraman Mahmud'un gözünden Selanik'in düşman eline geçişini ve yaşanan zulümleri hüznü bir tablo ile aktarmaktadır. Rum askerlerinin ve Yunan çetelerinin şehirde Müslümanlara ve Osmanlı yadigârları eserlere yaptıkları, Mahmud'un düşünce dünyasında ömrü boyunca kapanmayacak yaralar açmıştır. Selanik Sultanisi'nde okuyan Mahmud bir gemiye binerek kaybedilen bu kadim Osmanlı şehriden ayrılmak zorunda kalmıştır.

Üçüncü bölümde yazar Mahmud'un İstanbul'da eğitim hayatına kısa bir süre daha devam ettiğinden ve buradan Avrupa'ya gittiğinden, Avrupa'da bir üniversiteden mezun olduktan sonra da memleketi Kaşgar'a döndüğünden kısaca bahseder. Bu bölümde daha çok Türk dünyasının dünü bugünü yarını üzerine fikirlerin tartışıldığı, Türklük ideolojisi üzerine fikirlerin beyan edildiği söylenebilir.

“Medeni Avrupa'da devletler korsanlık ederken Kaşgar ve Yarkend'de Hint Afganistan Nefsi, Çin, Batı Türkistan kervanları buluşuyor, hemcinsinin elindekini kapmaya lüzum görülmeden herkes kazanıyordu.” (Koşay 1976: 17).

Hâmit Zübeyr özellikle Birinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkilerine, Avrupa'nın bir hiç uğruna sömürge yarışına girdiğine, bu sebeple insanları boğazladıklarına dikkat çekmiş ve medeniyetin beşiği olarak görülen Avrupa'nın tutumunu eleştirmiştir. Bunu yaparken Avrupa'nın tavrını Türk dünyası ile mukayese etmekten geri durmamıştır.

Üçüncü bölümün dikkat çeken unsurlarından biri de esere ismini veren ve Kaşgar'da bulunan, halk nezdinde kıymeti büyük İzgü Mescid'tir. Mahmud eğitimini tamamladıktan sonra Kaşgar'a döner ve yeni inşa edilen bu mescitte imam olur. Mahmud, Selanik'te Yunan çetelerinin bir caminin âlemi üzerindeki hilal sembolünü koparıp yere attıklarını görmüştür. Bunu yerden aldıktan sonra Kaşgar'a gelene dek göğsünde taşımış ve imam olarak başladığı bu caminin âlemi üzerine takmıştır. Hilal sembolünün bu macerasını dinleyen halk hep bir ağızdan "İzgü Mescid İzgü Mescid" nidalarıyla her yeri inletmişlerdir. Burada halkın İslam'a verdiği değeri, Türklüğe olan bağlılıklarını, Türk ve İslam medeniyetinin nasıl bir bütün teşkil ettiğini yazar şu sözlerle ifade etmiştir:

"Türklüğün batıda gurup eden hilali doğuda yeniden yükseldi." (Koşay 1976: 19).

Koşay, bu bölümde başka önemli bir ayrıntıyı daha okuyucularıyla paylaşmıştır. Bu husus imamın ilk cuma namazında hutbeyi Türkçe okumasıdır. Yazar bunu özellikle birkaç defa tekrarlayarak Türk dilinin ehemmiyetine ve Türk-İslam sentezine dikkat çekmiştir. Din olarak İslam'ı seçen Türklerin ana diline sahip çıkarak onu yaşatması ve Türkçeye gereken değerin verilmesinin yazarın iletmek istediği mesajların başında geldiği düşünülebilir.

Eserin dördüncü bölümü "Türk Gençliğinin Milli Vazifesi Ne Olmalıdır? Kaşgar'dan Cevap" başlığıyla Mahmud'un ilk cuma namazında irad ettiği Türkçe hutbe metni olarak okuyuculara sunulmuştur. Hâmit Zübeyr bu kısımda kitabın asıl yazılış gayesine, vermek istediği mesajlara, Türk toplumunun hem geleneğe sahip çıkıp hem de modern dünyaya nasıl adapte olacağına, benliğini unutmadan istikbalde nasıl yer alacağına dair düşüncelerini Mahmud'un ağzından bütün Türk toplumuna duyurmak istemiştir.

Bu doğruluda özellikle gençlere seslenen yazarın ilk öğüdü ilim üzerinedir. Bunu yaparken "ilim Çin'de bile olsa onu arayıp bulun" hadisiyle bu kısma önemli bir giriş yapar. Avrupa'nın bütün kusurlarına rağmen bir irfan mektebi olduğuna dikkat çeker. Gençlere ise bir arı gibi dünyanın dört bir yanına dağı-

larak bu ilim bahçelerinde dolaşmalarını tembihler. Koşay'ın verdiği aşağıdaki örnek ise bugün dahi ehemmiyetini korumakta, Türklerin ve hatta Doğu medeniyetlerinin güçlü geçmişinin geleceğe yön verecek yegâne unsur olduğuna şüphe bırakmamaktadır:

“Masallarda sihirbazın ağzından çıkan bir kelimenin tesiri ile orada insanlar, hayvanlar oldukları yerde donup kalırlar. Sihir çözülmeye kadar işleme-ye başlarlar. Bütün şarkı ben bu şehre benzetiyorum. Başımıza bir lanet çöktü, hayat durdu. Gençler bu menhus sihri çözecek sizsiniz. Bu sizin vazifenizdir.” (Koşay 1976: 22).

Ona göre sağlam bir temeli bulunan bu toplum ilmi aramakla ve üstün bir gayret göstererek çalışmakla yeniden eski gücüne kavuşacaktır. Koşay bunun yansımalarının yıkılan bir ülkenin diriltilmesi, yeniden yüceltilmesi anlamına geleceği düşüncesini paylaşmaktadır.

Hâmit Zübeyr'in ikinci öğüdü ise sağlam bir karakter ve vicdanlı bir benliğe sahip olmanın gerekliliği üzerinedir. Gençlere bu ulvi vazifelerde makam ve mevki uğruna ideallerinden vazgeçmemelerini nasihat eder. Büyüklük yüksek sandalyeye oturmakla değil büyük hizmetler yapmakla olur diyerek millet bilinci oluşmuş yeni bir neslin hayalini bu temel üzerine oturtur.

Eserde aktarılan üçüncü öğüt okumak üzerinedir. Yazar bu kısımda okumanın önemine dikkat çeker ve bir milletin gerçek gücünün okumuş fertlerin sayısı ile orantılı olduğu düşüncesine yer verir. Bununla birlikte ana dilin vazgeçilmez bir unsur olduğunun altını çizerek yetişen şair, yazar, edebiyatçıların halkın kendi dili ile onlara hitap etmelerini öğütler. Dilin Türkçe olmasını tek başına da yeterli görmeyen Koşay'ın şu sözleri Türklük bilincinin oluşması ve yarınlara taşınması açısından büyük bir önem arz eder:

“Yalnız dilin Türkçe olması yeterli değil, ruhlarından Türk olması şarttır.” (Koşay 1976: 23).

Yazar bu düşüncelerini sıraladıktan sonra tüm Türk toplumuna şu soruyu yöneltir: Türk gençliğinin gelecekteki ülküsü ne olmalıdır? Topluma yönelttiği bu sorunun cevabını yine kendi, büyük mütefekkir İsmail Gaspıralı'nın dilde, fikirde, işte birlik düşüncesiyle cevaplar. Koşay'a göre dilde birlik ülküsü her şeyin üstündedir. Çünkü dilde birlik sağlanmadan diğer konularda birlik ve bütünlük sağlanamaz ve bir anlaşma zemini oluşturulamaz. Ona göre dilde birlik

öyle kapsamlı olmalıdır ki doğudan batıya kuzeyden güneye bütün Türk devletlerini kapsamalı ve tüm bu Türk dünyası bireylerini ortak bir Türk dili etrafında buluşturmalıdır. Bunu yapmanın yegâne yolu ise Türk dillerini ve kaynaklarını iyi tanımak ve taramak, kelime hazinelerini derlemek, şivelerin, lehçelerin ve ağızların özelliklerini ortaya koymak olmalıdır. İşte tüm bu emarelerden yola çıkarak ortak bir dil algısı ve anlaşma zemini oluşturulabileceğini savunur. Hâmit Zübeyr'e göre dilde birlik sorunu aşılırsa fikirde birlik ve işte birlikte sağlanacaktır. Birçok mesele çözüme kavuşacak ve Türk dünyasını meşgul eden diğer meselelerin çözümü için önemli bir zemin oluşturulacaktır.

Yazar tüm Türk gençliğine yine tavsiyelerde bulunmaya devam eder. Fakat bu defa seslenişi sadece Anadolu'nun içlerine değil dünyanın dört bir yanında yaşayan bütün Türklere aynı zamanda. Onlara Şark ile Garbı barıştırmayı, şark ile garbı buluşturmayı teklif eder. Bunu sağlamak için de bir Türk birliğine ihtiyaç olduğunu şiddetle belirtir. Kaşgar'dan İstanbul'a, Altaylardan Kafkasya'ya, bütün Türk ulusu aynı ülkeler doğrultusunda buluşmalı, Semerkant'ta hüznün varsa bu hüznü Başkurdistan'daki Türkler de duymalı onlar da bu hüznü ortak olmalıdır. Selimiye'de okunan ezan Uygur'daki Müslüman Türk ulusunu da sevince boğmalıdır. Kısacası her alanda, her hissiyatta bir birlik ve bütünlük sağlamayı amaçlamak temel gaye olmalıdır. İşte o vakit geçmişi büyük başarı ve övünçlerle dolu olan Türk milleti, o eski kudretine kavuşacaktır.

Kitabın beşinci bölümünde ise İzgü Mescid'in imamı Mahmud tarafından okunan ilk Türkçe hutbede camide bulunan gençlere seslenişi ve Kaşgar'dan dünyanın dört bir yanına gidecek Türk gençlerini cuma namazı sonrası uğurlaması hüznü bir tablo olarak verilir. Fakat bu her ne kadar üzüntü verici bir ayrılık gibi görünse de aslında koca bir Türk dünyasının kavuşması ve hatta kurtuluşunun anahtarı olarak görülebilir.

Hâmit Zübeyr Koşay'ın kaleme aldığı bu eserde geçen öyküye dikkat edilecek olursa, onun burada okuyuculara sunduğu hikâye aslında kendi yaşam öyküsünden başka bir şey değildir. Denilebilir ki İzgü Mescid adlı bu kitap Koşay'ın otobiyografik eseridir. Fakat o bunu ilmi bir üslupla kaleme almak yerine edebi bir üslubu benimsemiş ve gerçek yaşamını bir öykü haline getirmiştir. Çocuk yaşta ata yurdundan ayrılan Koşay, eserde Mahmud olarak karşımıza çıkmakta, doğum yeri olan Başkurdistan'ın Ufa vilayeti ise yine bir Türk yurdu olan Kaşgar olarak okuyuculara sunulmaktadır.

SONUÇ

İzgü Mescid, yukarıda da belirtildiği üzere Hâmit Zübeyr'in yaşam öyküsünü aktarması yanında onun duygu ve düşünce dünyasının kelimelere dökülmüş hali olması hasebiyle de büyük önemi haizdir. Kısaca ifade etmek gerekirse bu eser, Koşay'ın Türk dünyası ve Türklük bilinci üzerine fikirlerini beyan ettiği bir manifestodur.

Onun bu düşünceleri İsmail Gaspıralı'nın ortaya atmış olduğu “dilde, fikirde ve işte birlik” düşüncesinin bir yansıması olarak görülebilir. Türk dünyasının çekmiş olduğu sıkıntılar, yaşamış olduğu zulümler ve parçalanmış bir Türk dünyası dönemin aydın kesimi içinde büyük bir infial yaratmış ve Türk dünyasının yeniden bir ve beraber olması için onların önemli adımlar atmalarına önyak olmuştur.

Orta Asya'dan başlayan ve dünyanın dört bir yanına uzanan bu büyük medeniyetin düşmüş olduğu bu durumu ortadan kaldırmak ve Türk halkını yeniden o eski kudretli haline getirmek için ilmi, edebi, askeri ve ekonomik alanlarda önemli atılımlar yapılmıştır. Türk Ocakları benzeri birçok kurum ve dernek kurulmuş, Türklerin sesini duyurmak için önemli dergi ve mecmualar çıkarılmıştır. Bu adımların temeli ise Türklük/Türkçülük üzerine oturtulmuştur. Bu çerçevede Ümmetçilik ve Batıcılık fikirleri terk edilmiş ve Türkçülük düşüncesi benimsenmiştir. Başta siyaset mercileri olmak üzere eğitim, ekonomi vb. bütün alanlar için Türklük vurgusu yapılmış Türkçe konuşmanın, Türk gibi düşünmenin Türk gibi yaşamının elzem olduğu vurgulanmıştır. Çünkü Türk dünyasını kurtaracak, Türkleri yeniden bir ve beraber yapacak, kültür ve medeniyet olarak hak ettiği değeri bulmasını sağlayacak yegâne yol budur. Bu doğrultuda okullar modern tarzda ıslah edilmeli, Batı medeniyeti takip edilmeli fakat kültürel yozlaşmanın önüne geçilmeli, ortak bir dil oluşturulmalı, öz Türkçe kelimeler kullanılmalı, halk bilinçlendirilmeli, müreffeh bir toplum oluşturulmalıdır. Bunlar tam olarak uygulandığı vakit amaçlanan bu hedefe ulaşılacaktır. Millet olma bilinciyle atılan bu adımlar tüm Türk dünyasını yeniden yüceltecektir.

Koşay amaçlanan bu hedefe ulaşma fikriyatını paylaşmış önemli Türk mütefekkirlerinin ortaya atmış oldukları bu düşünceye Milli Ülkü adını vermiş ve bunu her Türk bireyinin ulvi bir vazife olarak addetmesini istemiştir. Bunun başarılmasındaki en önemli adımın dil olduğunun altını çizmiştir. Koşay'a göre Türkçe düşünmek, Türkçe konuşmak, Türk adlarıyla yaşamak elzemdir ve bu

ihmal edilemez bir mirastır. Bu sebepten Türk dili ihmal edilmemeli ve Türkçe bütün zenginlikleriyle hayatın her safhasında hak ettiği şekliyle yer almalıdır. Ulus olma bilinci; dilde birlik, fikirde birlik ve işte birlik ile sağlanmalıdır. Türk toplumunu ilmi, edebi, askeri, kültür ve medeniyet olarak çok üstün bir seviyeye ulaştıracak yegâne güç işte bu Milli Ülkü düsturudur.

KAYNAKÇA

KIESER, Hans Lukas (Çev. Atilla Dirim) (2008), *Türklüğe İhtida/1870-1939 İsviçre 'sinde Yeni Türkiye 'nin Öncüleri*, İstanbul: İletişim Yayıncılık.

KOŞAY, Hâmit Zübeyr (1976), *İzgü Mescid (Mukaddes Cami)*, Ankara: Kazan Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları: 2, Ayyıldız Matbaası.

ÖZCAN, Ömer (2010), “Cumhuriyet Dönemi Müzeciliğinin Büyük Önderi Hâmit Zübeyr Koşay”, *Türk Yurdu*, Sayı: 270,59-63.

ŞAHİNGÖZ, Mehmet (1997), “Lozan Türk Yurdu”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* Cilt XIII, Sayı: 37,33-45.

Nagehan GÜLER

CENGİZ HÂN'IN MÂVERÂÜNNEHİR'İ ZAPTI (1220)

Pir Murat SİVRİ

TÜRKİYE'DE DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNE YENİDEN DÖNÜŞ SÜRECİ (1946-1949)

Damlanur KÜÇÜKYILDIZ

ATMA TÜRKÜLERDE GELİN-KAYNANA ÇATIŞMASI

Özgür GÜLBUDAK

KIZILDENİZ'İ GEÇİŞ KONULU İKİ TABLONUN İNCELENMESİ

Yakup ŞAHİNER

MUSTAFA NAİMÂ EFENDİNİN HAYATI, TARİHÇİLİĞİ VE ESERİ HAKKINDA KISA BİR DEĞERLENDİRME

Elif KOLİKPİNAR

BAĞIMSIZLIK DÖNEMİ AZERBAYCAN CUMHURİYETİNDE EĞİTİM VE DİL

Sait YILDIRIM

YOKSULLUK KÜLTÜRÜ KAPSAMINDA "SİLAH ve NAMUS" FİLMİNİN SOSYOLOJİK ANALİZİ

Semih İPEK

BİR KAZAK KÜYÜ: "AKSAK KULAN"

Murat ÖZTÜRK

JOHN LOCKE'UN SİYASET FELSEFESİNDE DOĞA DURUMU VE ONDAN ÇIKIŞ

Beyazıt SÖYLEMEZ

HASSA İLÇESİNDE TARİHİ VE ARKEOLOJİK ARAŞTIRMALAR

Habip TOKGÖZ

İSRAİL DEVLETİ'NİN KURULUŞUNDA THEODOR HERZL VE SİYONİZM

İshak KÜÇÜKYILDIZ

TORTUM ÇAYI HAVZASININ TARİHİ COĞRAFYASI

Muhammet Nuri CEYLAN

HÂMİT ZÜBEYR KOŞAY'IN TÜRK LÜK DÜŞÜNCESİ VE İZGÜ MESCİD ADLI ESERİ

ANASAY

anasaydergisi@hotmail.com

ISSN 2587-2001

9 772587 200005